

**○ ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ
ХУЖАЛИГИНИ
МЕХАНИЗАЦИЯЛАШТИРИШ
МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ**

**“Хаёт фаолияти хавфсизлиги» кафедраси
«Хаёт фаолияти хавфсизлиги» фанидан**

ТАКДИМОТ

Мавзу. Фавкулودда вазиятлар, уларнинг турлари ва хусусиятлари.

ЎҚУВ САВОЛЛАРИ:

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамасининг Қарорлари. Ўзбекистон Республикаси Қонунлари.*
2. Фавкулудда вазият тушунчаси.
3. Фавкулудда вазиятлар турлари ва хусусиятлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 4 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-1378-сонли Фармони.

2. “Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-1378-сонли Фармонига ўзгартириш киритиш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 11 декабрдаги ПФ-2153 - сонли Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 27 октябрдаги “ТАБИЙ, ТЕХНОГЕН ВА ЭКОЛОГИК ТУСДАГИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРНИНГ ТАСНИФИ ТЎҒРИСИДА”ги 455-сонли қарори

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 7 октябрдаги “ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АҲОЛИСИНИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ТАЙЁРЛАШ ТАРТИБИ ТЎҒРИСИДА”ги 427-сонли қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 5 январдаги “ҚУТҚАРУВ ХИЗМАТЛАРИ ВА ҚУТҚАРУВ ТУЗИЛМАЛАРИНИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШГА ЖАЛБ ҚИЛИШ ТАРТИБИ ТЎҒРИСИДАГИ НИЗОМИНИ ТАСДИҚЛАШ ҲАҚИДА”ги 2-сонли қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 8 июлидаги “ҚАРОВСИЗ ҚОЛГАН ҲАЙВОНЛАРНИ ТУТИШ ВА САҚЛАШ БИЛАН БОҒЛИҚ ХИЗМАТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЧОРА–ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА”ГИ 202- сонли қарори

7. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР
МАҲКАМАСИНИНГ 2011 ЙИЛ 19 ИЮЛДАГИ
“АҲОЛИНИ ЗИЛЗИЛАЛАР ОҚИБАТИДА ЮЗАГА
КЕЛГАН ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДА (ТАБИИЙ ВА
ТЕХНОГЕН ТУСДАГИ) ҲАРАКАТ ҚИЛИШГА
ТАЙЁРЛАШ КОМПЛЕКС ДАСТУРИНИ ТАСДИҚЛАШ
ТЎҒРИСИДА”ГИ 208-СОНЛИ ҚАРОРИ

8. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ 1999 ЙИЛ 20
АВГУСТДАГИ “АҲОЛИНИ ВА ҲУДУДЛАРНИ
ТАБИИЙ ҲАМДА ТЕХНОГЕН ХУСУСИЯТЛИ
ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА
ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА”ГИ ҚОНУНИ

○ Фавкулотда вазиятларда хал етиладиган асосий вазифалар.

- *Фавкулотда вазиятлардан огохлантириш.*
- *Аҳолини фавкулотда вазиятлар зонасида химоя қилиш*
- *Фавкулотда вазиятлар зарбаларидан аҳолини қутқариш*
- *Фавкулотда вазият зарарларини бартараф қилиш.*

Фавкулотда вазиятлар таъсири:

- **Одамлар халокати.**
- **Инсон саломатлиги ва аτροφ мухитга етказиладиган зарар.**
- **Моддий йукотишлар.**
- **Яшаш шароитининг бузилиши**

- **Фавкуллда вазият (ФВ)** - бу холат муайян бир худудда содир булган бахтсиз ходиса, табиий офатлар, халокатлар, инсон хаётига, соглигига ёки атроф мухитга зарар этказадиган, жиддий моддий йукотишлар ва турмуш шароитларининг бузилишига олиб келаиши мумкин булган ёки олиб келган табиий ёки бошка офатлар.
- **Авария** - техноген хусусиятга ега булган, конструктив, саноат, технологик, ишлаб чиқариш ва ишлатиш жараёнда техник иншоотлар ва қурилмаларнинг ишдан чиқиши ёки зарарланиши натижасида содир буладиган бахтсиз ходисалар ва фалокатлар.

- **Фалокат** – катта ишлаб чиқариш ёки йул-транспорт ходисаси сабаб инсон қурбонлари, катта миқдордаги моддий зарар ва бошқа оғир жиддий оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган ходиса.
- **Хавфли табиат ходисаси** - уз-уздан содир бўладиган табиий жараён бўлиб, узининг келиб чиқиши, такрорланиши, тарқалиши, давомлиги ва қудратига қараб одамлар ҳаёти, иқтисодият ва атроф муҳитга салбий таъсир килиши мумкин бўлган ҳолат.
- **Табиий офат** – одамлар саломатлигига таъсир этадиган ёки қўлаб инсонлар ҳалокатига сабаб бўладиган, жиддий моддий зарар ва бошқа оғир талофатлар келтирадиган табиат ходисаси.

Фавкулудда вазиятлар турлари

- Табiiй хусусиятли ФВ
- Техноген хусусиятли ФВ
- Экологик ФВ
- *Ижтимоий (социал) хусусиятли ФВ*
- *Космоген ФВ*

Фавкулудда вазиятларнинг келтирилган зарар ва куламига қараб бўлиниши:

- *Локал*
- *Маҳаллий*
- *Республика*
- *Трансчегаравий*

Табий хусусиятга эга булган ФВ таснифи:

- Геофизик ходисалар
- Геологик ходисалар
- Метеорологик ходисалар
- Гидрологик ходисалар
- Табий ёнгинлар
- Одамларнинг юкумли касалликларга чалиниши
- Хайвонларнинг юкумли касалликларга чалиниши
- Кишлок хужалик усимликларининг оммавий касалланиши ёки зараркунандалар тамонидан зарарланиши.

○ Техноген тусдаги ФВ

- Транспортдаги авариялар
- Портлашлар
- Захарли кимёвий моддалар (ЗКМ) билан боғлиқ авариялар
- Радиацион моддалар (РМ) билан боғлиқ авариялар
- Зарарли биологик моддалар (ЗБМ) билан боғлиқ авариялар.
- Иншоотлар, иморатларнинг қулаши.
- Электроэнергетик тизимлардаги авариялар.
- Коммунал хужаликлардаги авариялар.
- Тозалаш иншоотларидгаи авариялар.
- Гидроиншоотлардаги авариялар.

○ Экологик тусдаги ФВ

- 1. Қуруқлик (тупроқ, ер ости) нинг ҳолатидаги ўзгаришлар билан боғлиқ вазиятлар;
- 2. Атмосфера (ҳаво муҳити) таркиби ва хоссаларининг ўзгариши билан боғлиқ бўлган вазиятлар
- 3. Гидросфера ҳолатининг ўзгариши билан боғлиқ вазиятлар

○ Ижтимоий тусдаги ФВ.

- Урушлар;
- Локал ёки минтакавий конфликтлар;
- Терроризм;
- Очарчилик;
- Криминал (боскинчилик, фирибгарлик и б.);
- Шахсинг рухий тургунлигини бузадиган моддалар (алкогол, наркотик, никотин) истеъмол қилиш;
- Суицид (ўзини ўзи ўлдириш);
- Катта иш ташлаш, намоёишлари;
- Тартибсизликлар;
- Бузгинчиликлар (Погромы);
- Атайлаб ёндиришлар.

○ Ижтимоий ФВ бўлиниши:

1. Келиб чиқишга қараб:

- - исталмаган, тасодифий вазиятлардан келиб чиққан;
- - атайлаб, одамлар ёки ижтимоий гуруҳларнинг ҳаракатларидан келиб чиққан.

2. Олдини олишнинг мумкинлиги:

- - муқаррар (табiiй офатлар и эпидемиялар);
- - олдини олиш мумкин (ҳарбий низолар, урушлар ва б.).

Ижтимоий ФВ белгилари.

Ижтимоий хавф-харатлар куйидаги мезонларига мувофик таксимланади:

1. Таъсир объектлари буйича:

- - одам;
- - жамият
- - давлат;
- - табият.

2. Объектларга таъсири буйича:

- - ички;
- - ташки.

3. Инсон фаолияти сохаларига қараб:

- - иқтисодий;
- - ижтимоий;
- - сиёсий;
- - ҳарбий; -
- - экологик ва б

4. Харакатга келтирувчи кучларга қараб:

- Табiiй;
- Инсон фаолияти билан боғлиқ бўлган.

5. Объектларга қўтилган таъсири бўйича:

- - қўтилмаган;
- - қўтилган;

6. Шакллари бўйича:

- - бевосита;
- - билвосита;
- - ниқопланган;
- - яширин;
- - шаклланмаган.

7. Вакт буйича:

- - тезда,
- - узок муддатли,
- - алохида (дискрет).

8. Натижалар буйича:

- - тикланмас,
- - тикланадиган,

9. Янгилаш буйича:

- - мумкин;
- - потенциал мумкин;
- - амалда мумкин;

10. Ташки куриниши сабаб:

- - мунтазам равишда,
- - тасодифий,
- - уз-уздан
- - касддан;

11. Зарари буйича:

- - моддий,
- - маънавий

Космоген тусдаги ФВ:

1. Планеталар харакати;
2. Ер шари орбитасининг шакли ва ер шарининг харакати;
3. Ернинг магнит ва электрон майдони;
4. Ер ва ой уз аро харакати;
5. Кометалар харакати;
6. Астероидлар харакати.

○ Адабиётлар

1. Benjamin O. ALLI. Fundamental principles of occupational health and safety. Geneva. 2008.
2. Jeremy Stranks. Health and Safety Pocket Book. Published by Elsevier Ltd. 2006.
3. S.Gazinazarova, E.Ibragimov, O.Yuldashev, S.Asilova. Hayot faoliyati xavfsizligi. T.: 2010.
4. S.Gazinazarova, I.Axmedov, B.Muxamedgaliyev, A.Xojiyev. Ekologik xavfsizlik. T.: 2013 y.
5. I.Axmedov. Ishlab chiqarish jarayonlari xavfsizligi. T.: 2012 y.
6. Yormatov G‘.YO. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009 yil. – 348 b.

7. T.Haydarov. Ergonomik biomexanika. T.: 2011 y.
8. Nigmatov I., Tojiev M. X. "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi" Darslik.-T.: Iqtisod-moliya. 2011. -260b.
9. Tojiev M. X., Nigmatov I., Ilxomov M. X. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi» O'quv qo'llanma. –T.: “Iqtisod-moliya”, 2005. -195 b.
10. Norxўжаев А.Қ., Юнусов М.Ю. Фавқулудда вазиятлар ва муҳофаза тадбирлари. –Т.: „Университет”, 2001.
11. Тожиев М.Х., Нигматов И ва б. "Фавқулудда вазиятлар ва фуқаро муҳофазаси". Ўқув қўлланма. –Т.: МЧЖ., Таълим манбаи, 2002. -224 б.
12. Юнусов М.Ю., Икромов Э.Ж. Фуқаро муҳофазаси - доимий зарурат. –Т.: 2002.

13. Ш.Мирзиёев. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент: Ўзбекистон 2016 й. 56 б.

14. Ш.Мирзиёев. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017.-488 б.

15. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: "Ўзбекистон", 2008.

16. “Меҳнат Кодекси”. Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: 2005 й., 37-38 - сон.

17. “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. –Т.: 2002 й., 1-сон.

18. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисидаги Низом. Вазирлар Маҳкамасининг қарори № 286, 06.06.1997, –Т.: 1997.

19. “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий давлат ижтимоий суғуртаси тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2008 й., 37-38-сон.

20. “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, –Т.: 2009 й., 16-сон.

